

A domonkos rend
középkori kolostorai Budán

II. ORSZÁGI KÖNYVTÁR

KOLDULÓRENDI ÉPÍTÉSZET A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁGON

TANULMÁNYOK

ORSZÁGOS MŰEMLÉKVÉDELMI HIVATAL

A domonkos rend középkori kolostorai Budán

H. GYÜRKY KATALIN

A koldulórendek közül elsőnek a domonkosoknak épült női- és férfikolostora Budán, illetve Buda alatt a Nyulak-szigetén (Margitsziget). A szerzetesek kolostora 1254-re lett készen, az apácák 1252-ben költöztek be.

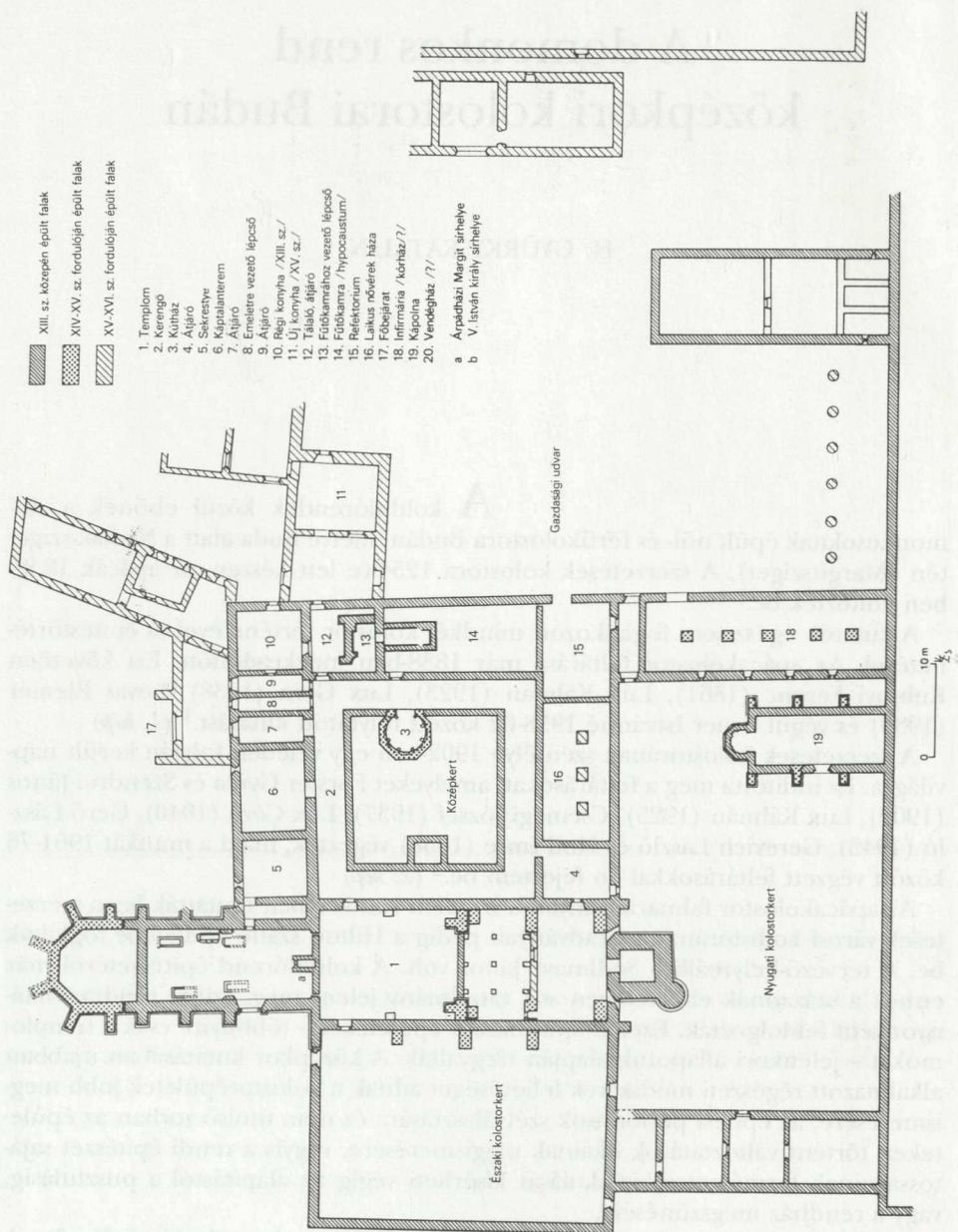
A kutatók egész sora foglalkozott mindkét kolostor történetével és építéstörténetével. Az apácakolostor feltárása már 1838-ban megkezdődött. Ezt követően Kubinyi Ferenc (1861), Lux Kálmán (1923), Lux Géza (1938), Lovas Elemér (1939) és végül Feuer Istvánné 1958-62 között folytatott kutatást.¹ (1. kép)

A szerzetesek kolostorának szentélye 1902-ben egy véletlen folytán került napvilágra. Ez indította meg a feltárásokat, amelyeket Forster Gyula és Szendrei János (1902), Lux Kálmán (1925), Csemegi József (1937), Lux Géza (1940), Gerő László (1943), Gerevich László és Holl Imre (1958) végeztek, majd a munkát 1961-76 között végzett feltárásokkal én fejeztem be.² (2. kép)

Az apácakolostor falmaradványait a szigeten romkertben mutatták be, a szerzetesek városi kolostorának maradványait pedig a Hilton szálló épületébe foglalták be. A tervező-helyreállító Sedlmayr János volt. A koldulórend építésetéről már ennek a századnak első felében sok tanulmány jelent meg, szinte rendtartományonként feldolgozták. Ezek a fennmaradt épületeket – többnyire csak a templomokat – jelenkori állapotuk alapján tárgyalták. A középkor kutatásában újabban alkalmazott régészeti módszerek lehetőséget adnak a kolostorépületek jobb megismerésére, az építési periódusok szétválasztására és nem utolsósorban az épületeken történt változtatások okainak megismerésére, vagyis a rendi építészet sajátosságainak természetes kialakulását kísérheti végig az alapítástól a pusztulásig, vagy a rendház megszűnéséig.

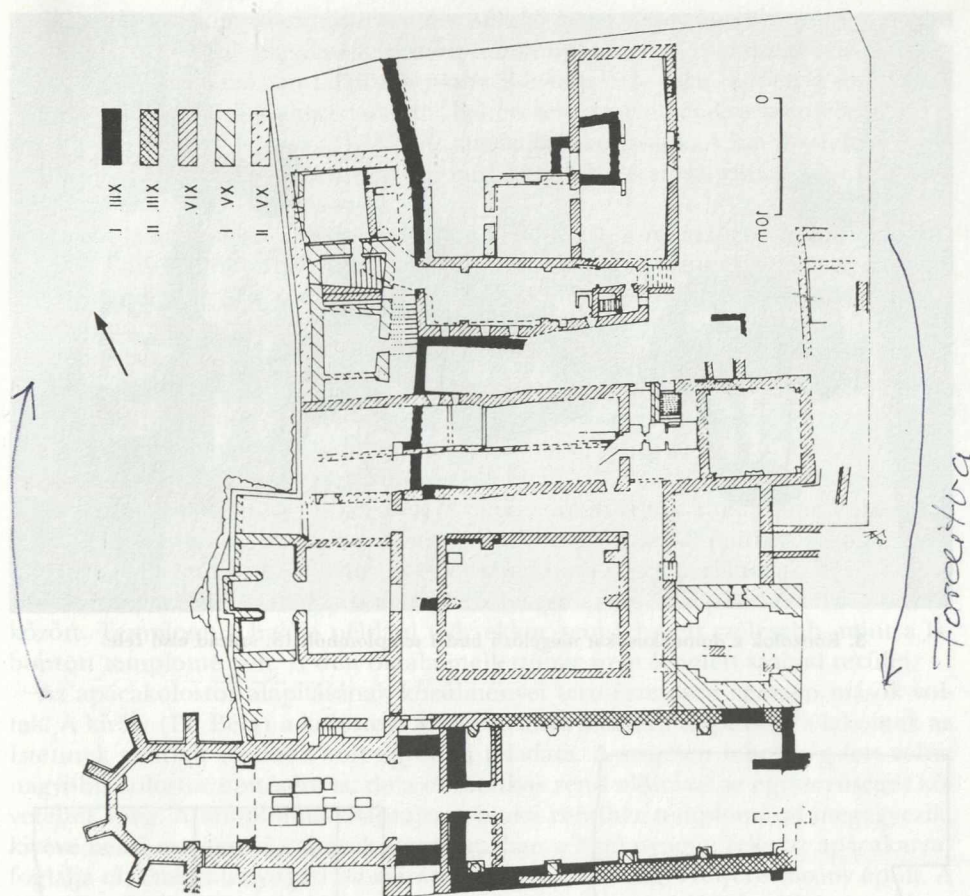
A két budai kolostor építéstörténete elválaszthatlan a város történetétől, sőt mivel Buda az ország kormányzásának központja volt, a kolostor olykor az országos történelemben is szerepet játszott.

A rend alapítása következménye volt annak a folyamatnak, amely Európa nyugati részén már a 12. században megindult és a 13. században a keleti felére is áterjedt. A régi városok hatalmas fejlődésnek indultak és újak keletkeztek, miközben az apró falusi települések áldozatul estek. Kelet-Európában új városok egész sorát alapították oly módon, hogy 3-4 egymáshoz közel lévő falvat számoltak fel és lakosságát az épülő városba telepítették. A régi, megszokott környezetükből kiszakított és az új életformát megszokni nem tudó, szociális gondokkal küzdő népesség lett a melegágya az egyházellenes eretnek eszméknek, leküzdésük a kolduló-

1. A margitszigeti domonkos apátság kolostorának alaprajza.

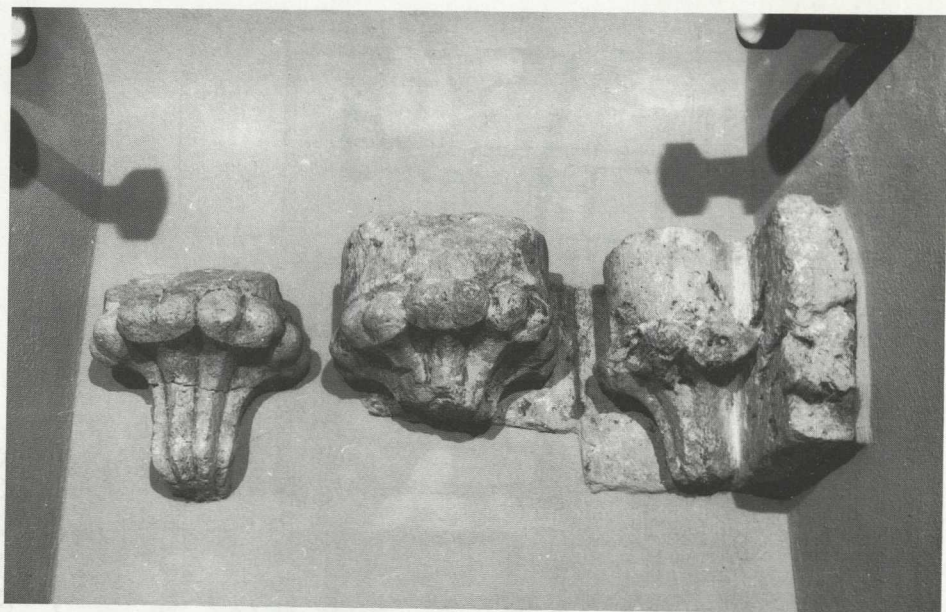
rendeknek lett a feladata. Az új szerzetesrendek a pápa levelével érkeztek a városokba. Az uralkodók és főpapok ennek engedelmességre szorítottak számukra helyet oly módon, hogy a világi papságot kötelezték egy-egy plébániatemplom, vagy kápolna átadására, hogy tevékenységüket haladéék nélkül megkezdhesék. A papság e parancsnak csak kényszeredetten tett eleget és némi ellenállás után azt a templomot engedte át, amelyik szegények negyedében állt és a legkevesebb jövedelemmel rendelkezett. Így kerültek a koldulórendi kolostorok a városok szélére,

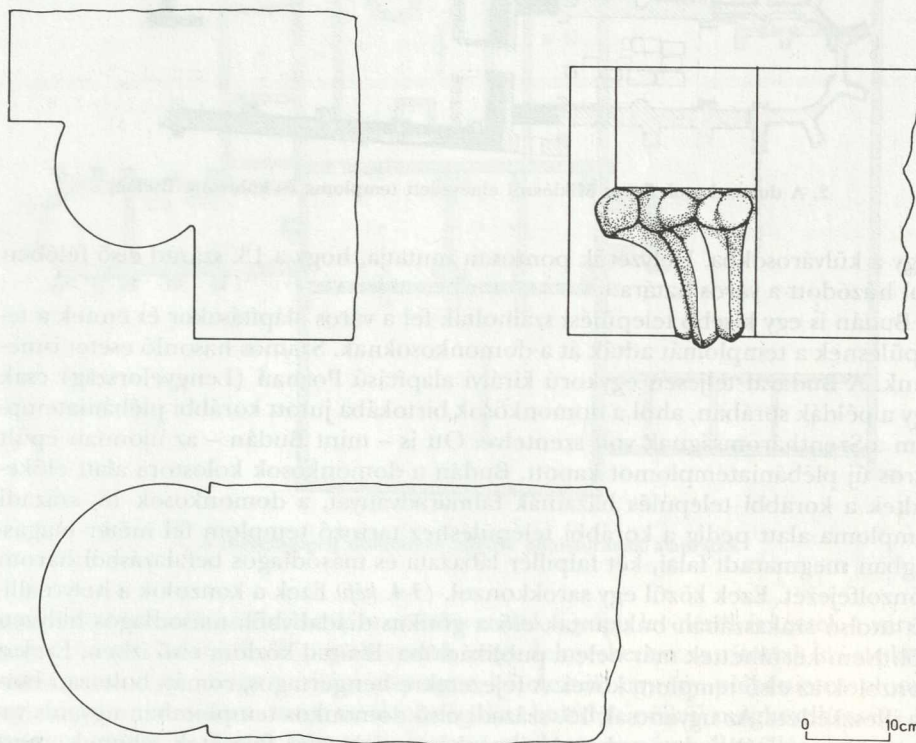
2. A domonkosok Szent Miklósról elnevezett temploma és kolostora Budán.

vagy a külvárosokba. Helyzetük pontosan mutatja, hogy a 13. század első felében hol húzódott a város határa.

Budán is egy kisebb települést számoltak fel a város alapításakor és ennek a településnek a templomát adták át a domonkosoknak. Számos hasonló esetet ismerünk. A Budával teljesen egykorú királyi alapítású Poznań (Lengyelország) csak egy a példák sorában, ahol a domonkosok birtokába jutott korábbi plébániatemplom a Szentháromságának volt szentelve. Ott is – mint Budán – az újonnan épült város új plébániatemplomot kapott. Budán a domonkosok kolostora alatt előkerültek a korábbi település házainak falmaradványai, a domonkosok 13. századi temploma alatt pedig a korábbi településhez tartozó templom fél méter magasságban megmaradt falai, két falpillér lábazata és másodlagos befalazásból három konzolfejezet. Ezek közül egy sarokkonzol. (3-4. kép) Ezek a konzolok a helyreállítás utolsó szakaszában bukkantak elő a gótikus diadalívből, másodlagos helyzetből. Nem kerülhettek már bele a publikációba. Ezúttal közlöm első ízben. Ezek a konzolok az első templom kövei. A fejezetekre hengertagos, román boltozati borda illeszkedett. Az ugyancsak 13. századi első domonkos templomban ugyanis valószínűleg az itáliai domonkosoknál szokásos sásleves fejezetek lehettek, mert egy ilyen is előkerült ugyancsak másodlagos befalazásból (a feltárás publikációjában a képet – Abb. 86-88. – közöltem).

3. Konzolok a domonkosokat megelőző budai templomból. 13. század első fele.

4. A 3. képen lévő konzolok rajza.

A korai templom alaprajza szentély nélküli hossznegyszög volt, mint a prágai domonkosok temploma alatt feltárt kisebb templomé.³ A 13. század első felében épült, mint a Gdańskban talált templom. Két falpillére talán éppen a szentélyt a hajótól elválasztó diadalívet tartotta. Feltevésem szerint csak a szentély lehetett boltozott, vagy egy lettner (?). Ehhez tartoztak a konzolok. A hajót – feltehetően – síkfödém fedte. A fejezetek egyikén még láthatók a festés nyomai: a bimbók szára váltakozva sárga és piros volt.

Budán a magyar népesség a németek telepítését megelőzve húzódott fel a hegyre. Ennek időpontját nem ismertük. Ennek a templomnak segítségével megállapíthatjuk, hogy ez az esemény a tatárjárás előtt már megtörtént.

A domonkosok a részükre átengedett templomot nem sokáig tartották meg eredeti formájában. A feltárásnál több helyen megfigyelt vastag koromrétegek azt a lehetőséget sem zárják ki, hogy a templom a tatárjáráskor leégett. Mindenesetre a szerzetesi életmódhoz idomult kolostorépítészet hagyományai, illetve saját építési szabályaik hamarosan szükségessé tették az új templom felépítését. A hosszú szentély például a szerzetesek elhelyezése miatt szükséges. Lehetséges, hogy építkezéseiket a kolostorral kezdték és csak ez után láttak a templom átalakításához. 1254-ben a nagykáptalan összehívása Budára már az építkezés befejezését kellett hogy jelentse. A kolostor és templom kiterjedését korlátozta a részükre átadott telek mérete, a magánkézben lévő beépült, vagy beépítésre kerülő telkek között. Templomuk hajója például már ekkor sem lehetett szélesebb, mint a lebontott templomé volt. A déli oldala mellett már nem lehetett szabad terület.

Az apácakolostor alapításának körülményei természetesen egészen mások voltak. A király (IV. Béla) a kolostort Margit leánya számára alapította, s lakóinak az Istennek szentelt életmód volt egyedüli feladata. A szigeten lehetőség lett volna nagyobb kolostor építésére is, de a domonkos rend előírásai az egyszerűséget követelték meg. A templomuk alaprajza a budai rendház templomával megegyezik, kivéve belső osztását. Az apácák templomában a hajó nyugati felét az apácakarzat foglalja el. Emiatt a nyugati főbejáratra nem volt szükség. Helyére torony épült. A 13. században a szentély itt is nyújtott volt, egyenes záródással, jöllehet az ilyen szentélyre csak a szerzeteseknek volt szüksége, akik az istentisztelet alatt itt tartózkodtak.

A domonkos rendnek felszentelt papjai voltak, kézműves munkát végző laikus testvérei nem. Az építkezéseket világi műhelyekkel végeztették, csak a terveket, a munkaszervezést és szigorú építési szabályaik betartásának felügyeletét végezte három kijelölt szerzetes. Ők felügyelték az apácák építkezéseit is. A szerzetesek és apácák kolostorain ugyanaz az építőműhely dolgozott, amelyik a Nagyboldogasszony plébániatemplomot, a Mária Magdolna templomot építette. Erre az ásatásoknál előkerült kőfaragványokból lehetett következtetni.

A domonkosoknak egyszerűsége és a hivalkodás elkerülésére kényszerítő szigorú építési szabályaik voltak, amelyeknek betartására a 13. században még gondosan ügyeltek. A négy évenként megtartott nagykáptalanok alkalmával felülvizsgálták az új építkezéseket és előfordult, hogy részleges vagy teljes lebontásra kötelezték a szabályokat megsértő kolostort. A belső terek magasságát a szabályzat lábmértékben határozta meg, de a „láb” nagysága úgyszólván városonként más volt. A budai templomnak véletlenül megmaradt egy rövid párkánytöredéke. Ennek alapján megállapíthattuk, hogy a budai kolostor (és talán valamennyi magyarországi kolostor) a bolognai anyakolostor mértékét követte.

A budai kolostorok templomai nyújtott szentéllyel épültek. Ez is elárulja, hogy a század közepénél előbb nem épülhettek. Ekkor már elválasztották egymástól a templomban a világi hívők és a szerzetesek tartózkodási helyét. A budai kolostor

szerzetesei már nem templomuk falain kívül folytattak prédikációs tevékenységet, mint ahogy korábban szokás volt. A feladatok megváltozása maga után vonta az épületek alaprajzi és felépítményi változását. A magas ablakok által jól megvilágított templomhajókban folytak a prédikációk.⁴

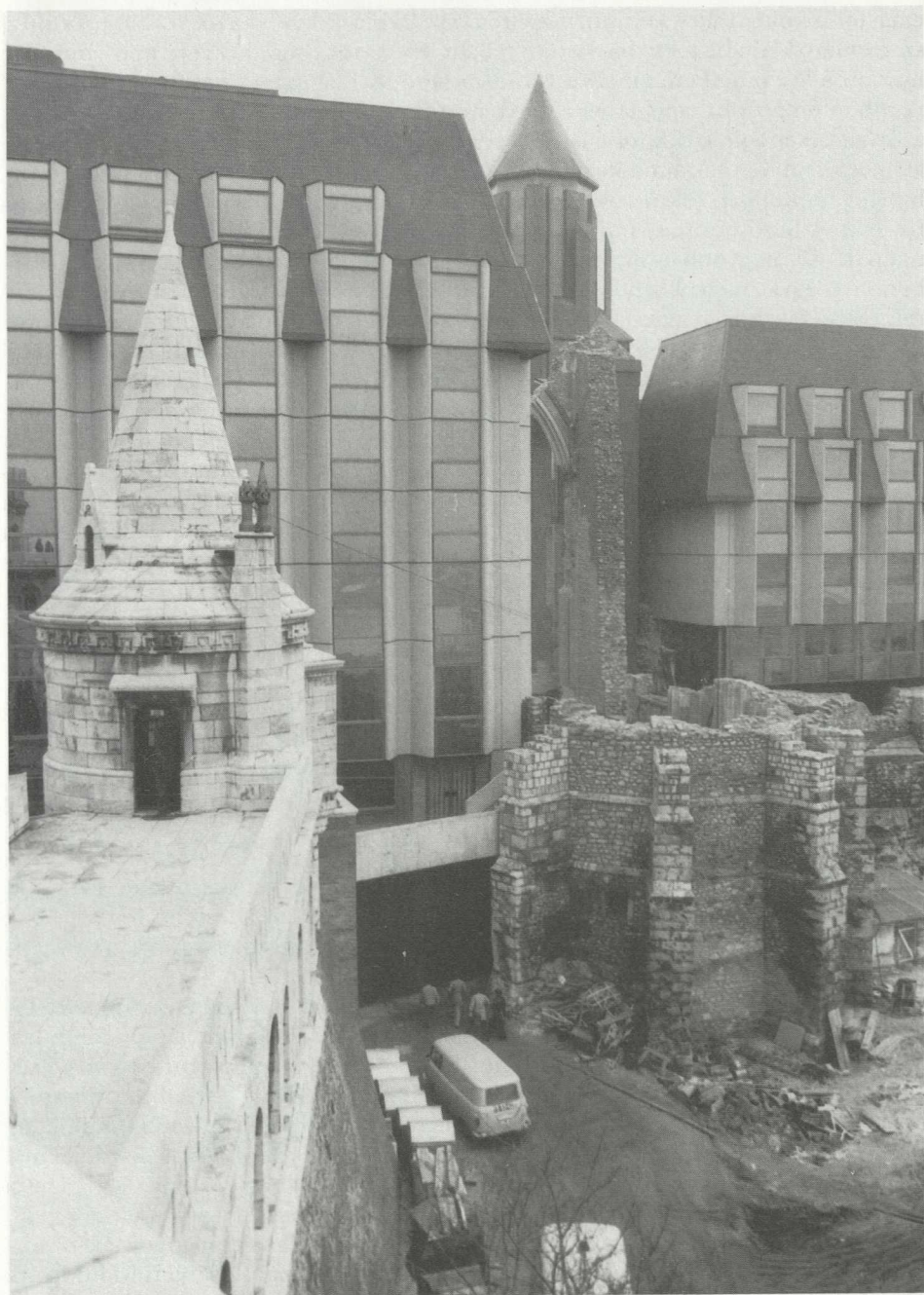
A városképben a homlokzatnak volt meghatározó szerepe. Az egyszerűség itt is követelmény volt. A homlokzat közepén nyíló lépcsős kapu keretnek csak a lábazatát ismerjük. Az itáliai (pl. a bolognai) homlokzatok ismeretében úgy gondoljuk, hogy nem volt túldíszített. A kapu felett, a keskeny oromzat közepét nagy rózsablak foglalta el. A kőrács keresztmetszete a Nagyboldogasszony templom rózsablakával egyezett, csupán a szerkesztése különbözött egymástól. A templom belsejében a keskeny, osztatlan hajót síkfödém fedte. Oszlop nem lévén, feltehető, hogy a konzolokat faragták az itáliai domonkos templomokra jellemző egyszerű sásleveses díszítéssel, amelynek másodlagos elhelyezésből egy kopott darabja került elő. A szerzetesek templomának a 13. században még nem volt tornya, csak huszártornya.

Az apácák templomában lévő sírok közül V. István és Margit sírját azonosították. Ez utóbbi a diadalív vonalában, a templom tengelyében került elő. Ebben a helyzetben állott Bolognában a rendalapító Szent Domonkos sírja is. A sírhely a szentélyből és a hajóból egyaránt ablakokon keresztül volt megtekinthető, miközben a két részt egymástól fal választotta el. Ugyanilyen elhelyezésű sírhelyet a budai templomban (13. század) is találtunk. Nem tudjuk kit temettek ide, de a rend jelentős személyisége lehetett. A budai szerzetesi templom nem a főúrnak, vagy a királyi családnak, hanem inkább a polgárságnak volt a temetkezőhelye. Itt temettek el a 13. század végén egy Régensburgi Jánosnak nevezett személyt, akiről feltételezhető, hogy kereskedő volt.

A szigeti apácák kolostorán három építési periódus különíthető el. A 13. században az első templommal együtt épült kolostoron – legalábbis alaprajza tekintetében – nem történt később sem változtatás. 1381-1409 között a templomot az alaprajz jelentős megváltoztatása nélkül csak egy sokszögletű szentély záródással kiegészítve építették át gótikus stílusban. Ekkor az apácák karzata az emeletre került. A 15-16. század fordulóján a gazdasági udvar körül építettek új épületeket.

A szerzetesek városi rendházán ennél több periódust lehetett megkülönböztetni. A 13. századi kolostornak csak részleteit ismerjük. (5. kép) A keleti szárnynak falmaradványai a város első falának vonalát kiegészítő helyzetben kerültek elő. Lehetséges, hogy midőn ez a szárny a birtokukba kerülő korábbi templom mellé felépült, nem is volt folytatása.⁵ E szárny elkészülése után nyomban a templom újjáépítéséhez fogtak, majd ennek befejezése után már a rendházzal és szerzeteseivel kapcsolatos új terv született. Az első kolostorépületnek néhány köve előkerült. Rekonstrukciójuk többféle megoldást is lehetővé tesz. A magam részéről a káptalan terem bejárat árkádjainak képzelem el, mivel ebben a keretben valamennyi előkerült részlet elhelyezhető.

A budai domonkosok még IV. Béla idejében kegyvesztettek lettek, de amikor az utolsó Árpád-házi király (III. Endre) halála után a trón öröklése körül folyó küzdelmekben a pápa pártfogoltja, Anjou Károly mellé álltak, a királyban újból pártfogóra találtak. A pápa minden tartományban egy rendi főiskola felállítását rendelte el és jöllehet a budai kolostor nem volt a legrégebbi Magyarországon, de a város növekvő jelentősége és a szerzetesek magas pártfogói miatt Budát jelölték ki a tartomány főiskolájának helyéül. Az iskola 1304-re, vagy 1305-re már állt. Előzőleg azonban ki kellett alakítani az iskola helyét, átépíteni a kolostort, hogy az iskola ellátásához szükséges működést az ekkor kapott majorsággal biztosítani tudják. Az első kolostorépület elbontása után – véleményem szerint – ekkor épült

5. A domonkosok Szent Miklós templomának gótikus szentélye a Hilton Szálló két épületszárnya között.

csak fel az első teljes kolostornégyszög. Az iskola a kolostortól északra lévő, új szerzeményként birtokukba került telken épült fel, vagy kezdett működni egy már ott álló épületben, amely a 13. századi budai háztípusok egyetlen teljes alaprajzában feltárt mintapéldánya. A kolostortól elválasztó keskeny udvarról – amely az iskola és a kolostor között helyezkedett el – egy lépcső vezetett le a városfalon kívüli mélyebben fekvő majorsághoz. Az iskola épülete alatt kétszintes pince található. A mélyebben fekvő sziklapince kijárata is eredetileg közvetlenül a majorságba nyílt. A felső (épített) pincében lévő hevederívek az épület hármasságára utalnak. Két nagyobb és egy kisebb helyiség foglalt benne helyet. A nyugati végében lévő egyik nagyobb helyiség alatt fűtőkamra került elő, kemencével, előtérrel. Hátsó falában négyzetes keresztmetszetű hő-lég-csatorna vezette a meleg levegőt tovább, talán az emeleti szobákba is. A földszinti szobák ugyanis közvetlenül a padlón keresztül kapták a meleget. A kemence tűztere felett téglából épített hevederek íveltek. Ezeknek a teteje vastagon meg volt rakva nagyméretű kavicsokkal. Ezeken át szűrődött meg a füst és ezek tárolták egy ideig a meleget. Ezen kívül a budai kolostor épületében még két fűtőberendezés volt. Mindkettő az északi szárnyban került elő. Egyik a kolostornégyszeggel egyszerre, a másik csak a 15. század elején épült. A szigeti apácák kolostorának refektóriumát is a padló alá épített berendezés fűtötte. A 15. század második felétől már nem épültek ilyen berendezések, csak kályhák. A budai és a szigeti kolostorban is előkerült egy-egy kályha alap. A domonkos rendnél a kályhák felépítménye is a lehető legegyszerűbb; szürke cserép, tál alakú kályhaszem volt. A budai főiskola fűtőberendezéséhez tartozó padlóba helyezett kőlapokat is találtunk, amelyeken kerek nyílás és egy fedő elhelyezésére alkalmas vályat volt.

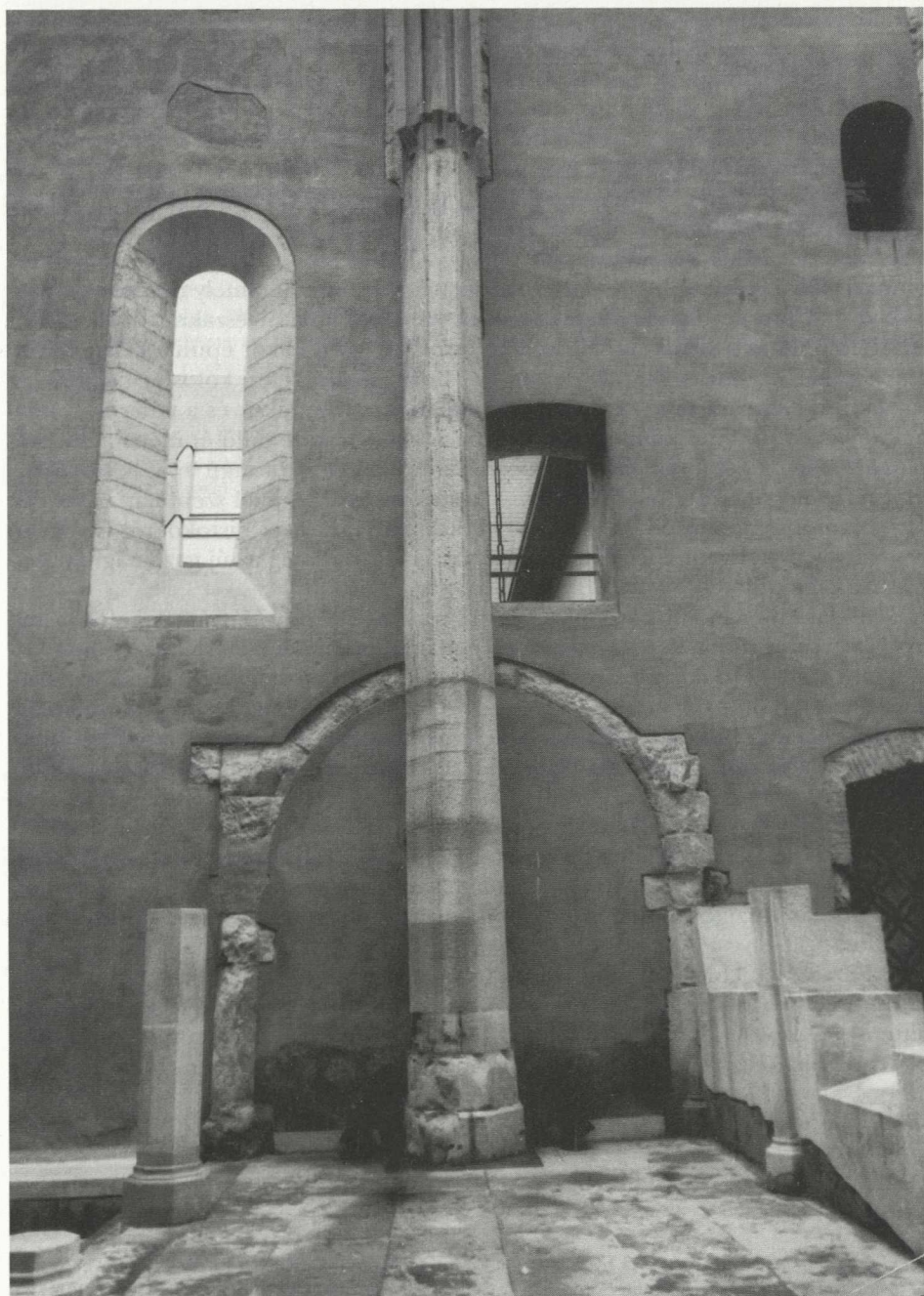
Mindkét kolostornak szabványos és hagyományos alaprajza volt. A koldulórendi jellege abban nyilvánul meg, hogy a helyiségekkel takarékosabban bántak, mint például a ciszterciták. Itt nem volt szükség két refektóriumra a szerzetesek és laikus testvérek részére.

Az apácák kolostorában a konyhát a déli- és keleti szárnyak sarkát képező helyiségben tárták fel. Itt egy kürtő alatti, félköríves szabad tűzhely került elő. Ezt a helyiséget a refektóriumtól egy tálaló helyiség választotta el, ahonnan lépcső vezetett a fűtőkamrához. A 16. század elején a konyhát az új gazdasági udvarban építették fel.

A gótikus újjáépítés a szerzeteseknél 1370 körül vehette kezdetét, ugyanis 1373-tól kezdve maradtak fenn igen szép számban a gótikus templomban eltemetettek sírkövei. A szoros, városi beépítés nem tette lehetővé a templom megnövelését szélességében, csupán kelet felé tudták a gótikus szentélyzáródással meghosszabbítani. Az újjáépítést az egész város megújulása is indokolta. A század közepe után a királyi udvartartás Budára költözésével kapcsolatban, maga a város is átalakult. Gótikus paloták és polgárházak épültek.

A 14. század végére csak a templom szentélye és presbitériuma készült el és egy lettner, tetején énekes karzattal. A hajó falait, nagy ablakait meghagyták olyanoknak, amilyenek a 13. században épültek. A megújítás ugyan tovább folytatódott a 15. század elején, de ekkor csak a síkmennyezetet távolították el és a magas, csúc íves boltozat tartására a régi falba pilléreket építettek. A szentély és hajó újjáépítése között eltelt időkülönbséget mutatja, hogy a hajó boltozásakor a tartópillérek miatt már meg kellett szüntetni a lettneret. (6. kép) Ehhez az utóbbi építkezéshez kapcsolható egy hatalmas toronynak az építése is, amelyet hely híján a nyugati épületszárny testébe építettek be. A torony igazi rendeltetését, építésének okát nem ismerjük.

A kolostor nyugati szárnya alatt és az északi szárny nyugati végében nagy pin-

6. A domonkos templom hajójának három periódusa: 13. századi északi fal ablakkal, lettner a 14. század végétől, boltozattartó pillér a 15. századból.

cék helyezkedtek el. A torony építése előtt a templom mellett, a nyugati épület-szárnyon keresztül nyílt a kolostor bejárata. Itt volt a porta helye, közel a pincék utcára nyíló kijáratához, ahol a portán szolgálatot teljesítő szerzetes, heti egy napon, a koldusoknak ételmet osztott. Ennek az eseménynek leírása Humbertus de Romanistól a rend első generálisától származik.⁶ Az iskola alatt, a felső pincetérben szőlőprés alapjai kerültek elő.

A 15. század elején a kolostorépületen is újabb bővítéseket végeztek, a szűkös lehetőségeket kihasználva. Ebben az időben épült fel Budának új városfala. Ezen a területen a szikla peremén épült régi és a lejtőre épült új fal közé többszintes pince és föléje a keleti szárny folytatásában új épület épült, amely már a majorsághoz vezető lépcsőt egy kis kapuval zárta el. A főiskolától északra újabb telken épülhetett fel az infirmárium, azaz a kolostor kórháza. Ekkor épült a keleti szárny elé, a sziklaperemre a káptalanterem kápolnája. A szerzetesi kolostor bővítése az iskola működésével állott szoros kapcsolatban; a növendékek és a tanárok számának növekedése tette szükségessé. Az apácakolostor különálló épületei a 13. században már megépültek. Ezek vendégházak voltak és a főrangú apácák hozzátartozóinak látogatását tették lehetővé. A késő középkorra ezzel szemben az apácák vagyonának felhalmozódása, a birtokok kormányzása és a birtokokról beérkező termények, a kolostor szükségletének tárolása kívánta meg az új gazdasági épület-szárnyak felépülését.

A budai kolostor főiskolájának bőkezű pártfogója volt Mátyás. A kolostornak nyújtott támogatását a szokásos módon hálálták meg, nevezetesen azzal, hogy címerét (másik két adományozó címerével együtt) a kolostorudvar kútjának kávéjában kifaragtatták. Az épület reneszánsz díszéből csak néhány igen egyszerű ablakkeret töredék került elő. A keretek a keleti épületszárny emeletén lehettek. 1530-ban Buda első ostroma alkalmával a kolostor alatti városfal belövést kapott, a keleti épületszárny megsérült. A reneszánsz ablakkerettöredékekkel tömték el a városfal sérüléseit. Az épületszárnyból megmenthető ép padlóléglákat az ostrom után felszedték és rendben, a tervezett újjáépítéshez felkészülve elraktározták. Erre az újjáépítésre azonban 1541-ig, Buda elfoglalásáig nem került sor.

Az apácák a szigetről már jóval korábban, a mohácsi csatavesztés hírére elmenekültek.

A szerzetesek kolostora még a hódoltság ideje alatt teljesen elpusztult és 1686-ra, Buda felszabadításának idejére a kolostort már 1,60 méter magas feltöltés rejtette el. Templomuk azonban még 1711-ig állott, s máig is állhatna, ha a budai plébánia birtoklása miatt kitört viszálykodásban a jezsuiták le nem bontották volna.

JEGYZETEK

1. *Feuerné Tóth Rózsa*: Középkori hypocaustum a Margitszigeten. BpR XX (1963) 427-446; *uő*: V. István király sírja a margitszigeti domonkos apácakolostor templomában. BpR XXI (1964) 115-129; *uő*: A margitszigeti domonkos kolostor. BpR XXII (1971) 245. Az utolsó régészeti feltárásról ezek a tanulmányok jelentek meg. Megtalálható bennük a kolostorral foglalkozó valamennyi korábbi munka.
2. *H. Gyürky, Katalin*: Das mittelalterliche Dominikanerkloster in Buda. Bp., 1981. A budavári kolostor befejező feltárássának publikációja. Megtalálható benne minden korábbi tanulmány, valamint az utolsó ásatás egyes részleteinek korábbi megjelent feldolgozásai.
3. *Huml, Václav*: Kostel sv Klimenta na Novém Městě pražském ve světle historickoarcheologického výzkumu. *Archaeologica Pragensia* 8 (1987) 157-254. Abb. 38. Egy harmadik példája a szentély nélküli, hossznegyszög alaprajzú templomoknak Gdańskban került felszínre a Szent Miklós

templom alatt. A feltárók: Jerzy Stankiewicz és Bohdan Szermer. *Szermer, Bohdan*: Gdańsk. Warszawa, 1959. Ezt a korábbi templomot 1227-1239 közötti időre határozták meg. Ez a korhatározás megerősít bennünket is a budai templommal kapcsolatban kialakult véleményünkben. A budai templom hajójának két 13. századi periódusa volt, de a szentélynek csak egy 13. századi periódusa. Ezt a kis zavart a szentély nélküli és azonos korú analógiák teljesen feloldják. A 13. századi szentély a hajó második periódusával egykorú.

4. *Meersseman, G. O. P.*: L'architecture dominicaine au XIII. e siecle. Legislation et pratique. Archivum Fratrum Praedicatorum. Tom. XVI (1946) 136-190. A domonkosrendi történetíró eredeti alapítási okmányok szövegezési formuláiból következtet a domonkos templomok funkciójának változásaira. A 159. oldalon arra hívja fel a figyelmet, hogy ezek a templomok 1240-től kezdve fogadják csak a hívőket, korábban csak a szerzetesek céljait szolgálták.
5. Könyvem megírásakor még nem vetődött fel a gondolat, hogy az első kolostorépület csak egy-szárnyú lett volna. Már akkor nehézséget okozott azonban, hogy az udvar négyzetére valószínűtlenül kevés hely maradt. Minden probléma megszűnik akkor, ha a teljes kolostornégyyszög kialakítását csak a második periódusban képzeljük el.
6. *Humbertus de Romanis*: Opera de vita regulari. Romae, 1886.

A tanulmány fényképeit Márkus András, rajzait Kuczogi Zsuzsa készítette. (Az 1. kép Feuerné Tóth Rózsa felmérése alapján készült.)

Die mittelalterlichen Klöster des Dominikanerordens in Buda (Ofen)

Katalin H. Gyürky

Für den Dominikanerorden wurden in der Mitte des 13. Jhs. ein Männer- und ein Frauenkloster in Buda (1254) bzw. unterhalb der Stadt auf der Margareteninsel (1252) gebaut. Ihre Bewohner räumten die Klöster noch bevor die Türken 1541 Buda besetzten. Beide Klöster gingen während der 145 Jahre andauernden Türkenherrschaft zugrunde. Ihr Beginn fällt mit der Gründung der Stadt Buda zusammen und ihre Geschichte war 300 Jahre hindurch mit der der Stadt und darüber hinaus sogar mit der des Landes eng verbunden.

Das Nonnenkloster wurde für Margarete, die Tochter des Königs Béla IV. gegründet. Es wurde von vielen Frauen des Hochadels bewohnt und verschaffte sich ein gewaltiges Vermögen. Im Sinne der Ordensregeln mußten die Mönche und Nonnen besitzlos sein. Die Mönche errichteten die Kirche ihres Klosters in der Stadt auf einer in der ersten Hälfte des 13. Jhs. erbauten Kirche der früheren Siedlung. Diese Kirche war ein Gebäude mit länglichem, viereckigem Grundriß und noch ohne Chor. Die Kirchen der Nonnen und Mönche glichen einander im Grundriß. Bei beiden wurden die Bauarbeiten von den Mönchen beaufsichtigt, jedoch von jener Werkstätte verrichtet, der im 13. Jh. auch die Stadt, ihre Pfarrkirchen und Steingebäude erbaute.

Für das Kloster der Mönche in Buda war die Schlichtheit charakteristisch. Es ähnelte in vielen Details den italienischen Klöstern; und unter diesen besonders dem Mutterkloster in Bologna. Doch hielt sich sein gestreckter Chor schon an die bis zur Mitte des Jahrhunderts veränderte Lebensführung und die neuen funktionellen Erfordernisse. Über die Übereinstimmung im Grundriß hinaus war die innere Verteilung der Gebäude der Mönche und der Nonnen den abweichenden Bedürfnissen angepaßt. Im Garten der Nonnen standen Gästehäuser, neben dem Kloster der Mönche wurde hingegen in den ersten Jahren des 14. Jhs. (1304-1305) eine Hochschule errichtet. An der Nordseite des Klosters wurde hierfür ein Wohnhaus aus dem 13. Jh. umgebaut. In beiden Klöstern kamen insgesamt vier Hypocausten zum Vorschein.

Die Kirche der Mönche wurde um 1370, die der Nonnen um 1380 im gotischen Stil umgebaut. Von diesen Kirchen kann man nicht mehr als von Einfachheit gekennzeichneten Bauten sprechen.

In der Kirche der Nonnen wurden Mitglieder der königlichen Familie und des Hochadels beigesetzt. Das als Reliquie bewahrte Grab der gottesfürchtigen Königstochter Margarete erfreute sich zu allen Zeiten großer Ehre. In der Kirche der Mönche ließen sich eher Bürger beisetzen, oft aber auch die fremden Bewohner der Stadt (wie z.B. die Italiener).

Infolge der Schultätigkeit mußten die Mönche ihr Kloster immer mehr erweitern. Ihr Wirtschaftshof, die Meierei, befand sich außerhalb der Stadtmauern unterhalb des Klosters. Das Kloster der Nonnen blieb lange Zeit unverändert und wurde erst um die Wende zum 16. Jh. um mehrere Wirtschaftsgebäude erweitert.

Über die Geschichte und Baugeschichte des Klosters zu Buda erschien bereits eine Publikation in deutscher Sprache (Anm. 2). Die Ergebnisse der Erschließ-

ung des Nonnenklosters wurden in ungarischer Sprache, jedoch mit fremdsprachiger Zusammenfassung, veröffentlicht (s. Anm.).

Abbildungen

1. Grundriß des Klosters der Dominikanernonnen auf der Margareteninsel (nach Rózsa Feuer)
2. Nach dem Hl. Nikolaus genannte Kirche der Dominikaner und deren Kloster in Buda
3. Konsolen aus vor den Dominikaner errichteten der Budaer Kirche vor den Dominikanern (erste Hälfte 13. Jh.)
4. Vermessung der in Abb. 3 dargestellten Konsolen
5. Der gotische Chor der Hl. Nikolaus-Kirche der Dominikaner zwischen den beiden Gebäudeflügeln des heutigen Hilton-Hotels
6. Die drei Perioden des Schiffes der Dominikanerkirche: Nordmauer mit Fenster aus dem 13. Jh., Lettner vom Ende des 14. Jhs., Bogenpfeiler aus dem 15. Jh.

Mediaeval Dominican Monasteries in Buda

Katalin H. Gyürky

Around the middle of the 13th century the Dominican Order built a monastery (1254) in Buda and a convent (1252) on Margaret Island. These buildings were evacuated by their inhabitants before Buda's occupation in 1541 by the Turks. Both buildings were destroyed during the 145 years of Turkish rule in Hungary. Their erection coincided with the foundation of Buda itself, and their history was closely bound up with that of Buda, and even of the country for nearly three hundred years.

The convent was founded by King Béla IV for his daughter, Margaret. Since it gave home to a large number of highborn ladies, the convent came to possess tremendous wealth. According to the rules of the order, the nuns and the monks had to give away all their worldly possessions. The church of the monastery was erected on the top of another church, which had been built still without a chancel in the 13th century for an earlier settlement, and had an elongated rectangular plan. The churches of the monastery and the convent had similar plans. The construction work in the case of both churches was supervised by the nuns and the monks, although the work itself was done by the same workshop that built the town, the parish churches and the stone buildings of Buda during the 13th century.

The Dominican Monastery in Buda was characterized by simplicity; in many ways it resembled the monasteries built in Italy, and especially those erected in Bologna. However, the elongated sanctuary already reflected the new lifestyle and tasks which were introduced in the life of the order in the middle of the 13th century. By contrast to the similarities of their plan, the internal division of the monastery and the convent followed their different requirements. In the garden of the convent there were guest houses, while a seminar was built next the monastery in 1304-1305. A 13th century house standing by the northern wall of the monastery was converted for this purpose. A total of four hypocausts were uncovered during the excavation of the monastery and the convent.

The churches of both the monastery and the convent were rebuilt in Gothic style; in the case of the former it was done around 1370, while the later was reconstructed around 1380. These were no longer characterized by simplicity.

Members of the royal family and other highborn persons were buried in the church of the convent. The burial place of Princess Margaret, who was later canonized, was revered as a relic. By contrast, mostly citizens were buried in the church of the monastery, who were quite often foreign settlers (for example, Italian).

Because of the school, housed in the building, the monastery of the monks was gradually being enlarged. Their yard was outside the town walls, below the monastery. The convent of the nuns remained unchanged for a long time, several outbuildings being added only about the turn of 16th century.

The history of the monastery in Buda was published in German (Note No. 2.). The excavation of the convent was published in Hungarian, with foreign-language summary (Note No. 1.).

Illustrations

1. The groundplan of the Dominican Convent on Margaret Island (on the basis of Rózsa Feuer-Tóth)
2. The Church and Monastery of St. Nicholas of the Dominican Order in Buda
3. Corbels from the old church preceding the Dominican building. First half of the 13th century.
4. A drawing of the corbels shown in picture 3.
5. The Gothic chancel of the Church of St. Nicholas between the two wings of the Hotel Hilton.
6. The three distinct stages in the construction of the nave of the Dominican Church: the 13th century northern wall and window; the late 14th century screen and the 15th century pillars.